

## СОЦІАЛЬНА РОБОТА З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УКРАЇНІ У НОРМАТИВНО-ПРАВОВОМУ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНОМУ ВИМІРІ

Кащук Софія

Актуальність теми полягає в тому, що в умовах розвитку інклюзивної освіти, посилення ролі територіальних громад у наданні соціальних послуг та зростання запиту на міжвідомчу підтримку сімей особливої ваги набуває вдосконалення соціальної роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами. Саме батьки є ключовими учасниками процесу розвитку, навчання, соціалізації та захисту прав дитини, однак ефективність їхньої взаємодії з системою допомоги значною мірою залежить від чіткості нормативно-правового регулювання, доступності організаційних механізмів підтримки та узгодженості дій між закладами освіти, інклюзивно-ресурсними центрами, соціальними службами й іншими інституціями. Попри наявність в Україні законодавчих і організаційних передумов для підтримки таких сімей, у практиці зберігаються проблеми фрагментарності допомоги, недостатньої координації між суб'єктами взаємодії та обмеженої орієнтації на потреби сім'ї як цілісної системи. У зв'язку з цим наукове осмислення нормативно-правових та організаційних основ соціальної роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами є важливим як для розвитку теорії соціальної роботи, так і для вдосконалення практики підтримки сімей в Україні.

**Мета** дослідження полягає у здійсненні цілісного аналізу нормативно-правових та організаційних основ соціальної роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами в Україні, визначенні їхнього змісту, ролі та функціонального значення у системі підтримки сім'ї, а також виявленні основних проблем і напрямів удосконалення соціальної роботи в умовах сучасної громади.

Система нормативно-правового забезпечення соціальних послуг для батьків дітей з особливими освітніми потребами в Україні формувалася протягом останніх

десятиліть під впливом процесів демократизації суспільства, гуманізації законодавства та імплементації міжнародних стандартів захисту прав людини. Нормативно-правові засади соціальної роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами в Україні охоплюють не лише регулювання надання окремих соціальних послуг, а й визначення суб'єктів соціальної роботи, механізмів міжвідомчої взаємодії, порядку виявлення потреб сім'ї, організації соціального супроводу та забезпечення доступу до освітніх, соціальних, реабілітаційних і консультативних ресурсів. Основи цієї системи закладені в Конституції, яка гарантує право кожної дитини на освіту та соціальний захист незалежно від стану здоров'я та особливостей розвитку [2].

Базовим законодавчим актом у сфері надання соціальних послуг є Закон України «Про соціальні послуги», який визначає правові та організаційні засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин або подолання їх наслідків. Цей закон встановлює принципи надання соціальних послуг, серед яких особливе значення для батьків дітей з ООП мають принципи адресності, доступності, індивідуального підходу та комплексності. Організація та методика реалізації цих принципів на практиці вимагає координації зусиль різних суб'єктів надання соціальних послуг [9].

Важливою складовою правового поля є Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», який дає підстави розглядати батьків дітей з особливими освітніми потребами не лише як отримувачів окремих послуг, а як учасників процесу комплексної соціальної роботи. У межах цієї логіки значення мають не лише послуги як результат, а й фахова діяльність суб'єктів соціальної роботи, серед яких органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, центри соціальних служб, фахівці із соціальної роботи та інші установи, що забезпечують супровід сімей [10].

Закон України «Про освіту» [4] та «Закон про повну загальну середню освіту»

[7] створюють правове підґрунтя для інклюзивного навчання та визначають право дітей з особливими освітніми потребами на здобуття якісної освіти в закладах загальної середньої освіти за місцем проживання. Ці законодавчі акти передбачають створення інклюзивного освітнього середовища, надання психолого-педагогічної підтримки та можливість отримання додаткових освітніх послуг. Для батьків це означає законодавчо закріплене право на вибір форми навчання дитини та участь у розробленні індивідуальної програми її розвитку.

Важливе місце в організаційній системі соціальної роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами посідають інклюзивно-ресурсні центри, діяльність яких регламентується Положенням, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 545 [3]. Відповідно до цього Положення, інклюзивно-ресурсний центр є установою, що створюється з метою забезпечення права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття освіти шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи та забезпечення її системного кваліфікованого супроводу.

У контексті дослідження особливо важливо підкреслити, що до основних завдань ІРЦ належать не лише оцінювання особливих освітніх потреб дитини та надання рекомендацій закладам освіти щодо розроблення індивідуальної програми розвитку, а й консультування батьків щодо особливостей розвитку дитини, участь фахівців центру в роботі команди психолого-педагогічного супроводу, а також надання батькам рекомендацій щодо організації роботи з дитиною вдома.

Отже, інклюзивно-ресурсні центри виступають не лише інституцією освітньої підтримки дитини, а й важливим організаційним механізмом соціальної роботи з батьками, оскільки забезпечують інформаційну, консультативну та координуючу допомогу сім'ї у взаємодії з закладом освіти та іншими суб'єктами підтримки на рівні громади

Важливим елементом нормативно-правового забезпечення є Закон України

«Про реабілітацію осіб з інвалідністю», який визначає правові, економічні та організаційні засади реабілітації осіб з інвалідністю та спрямований на забезпечення їхніх рівних прав та можливостей. Цей закон встановлює систему реабілітаційних послуг, доступних для дітей з інвалідністю та їхніх сімей, включаючи медичну, психологічну, професійну та соціальну реабілітацію. Методичні рекомендації щодо реалізації цього законодавства передбачають комплексний підхід до надання послуг [8]

Нормативно-правову основу соціальної роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами також посилюють Закон України «Про охорону дитинства» [6] та Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [5], які закріплюють загальні гарантії захисту прав дитини, забезпечення рівних можливостей і соціальної підтримки осіб з інвалідністю та їхніх сімей. Для соціальної роботи це має принципове значення, оскільки дозволяє розглядати підтримку батьків не ізольовано, а в межах ширшої системи захисту прав дитини, її розвитку, навчання, реабілітації та участі в житті громади.

На організаційному рівні реалізація соціальної роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами пов'язана з процедурами виявлення потреб сім'ї, прийняття рішення про надання підтримки, ведення випадку, соціального супроводу та міжвідомчої координації. Такі механізми конкретизуються в урядових і відомчих актах, зокрема в чинному порядку організації надання соціальних послуг, а також у державному стандарті соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах [1].

Попри сформовану нормативно-правову базу, ефективність соціальної роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами значною мірою залежить від узгодженості організаційних механізмів на місцевому рівні. Основними проблемами залишаються фрагментарність міжвідомчої взаємодії, нерівномірний розвиток мережі послуг у громадах, кадровий дефіцит, недостатня

поінформованість батьків щодо своїх прав і можливостей, а також різний рівень доступності консультативної та супровідної допомоги. У зв'язку з цим нормативно-правові засади соціальної роботи доцільно аналізувати не лише як сукупність законодавчих норм, а як основу функціонування цілісної системи підтримки сім'ї в громаді.

### Список використаних джерел

1. Деякі питання організації надання соціальних послуг: Постанова КМУ № 64-2026-п прийнята 14.01.2026 року. URL: <https://surl.li/vfrsuw>
2. Конституція України. Документ № 254к/96-ВР поточна редакція від 01.01.2020 року. URL: <https://surl.li/ovztuz>
3. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр: Постанова Кабінету Міністрів України № 545 поточна редакція від 28.08.2025 року. URL: <https://surl.li/knlbre>
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n8>
5. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України № 875-XII від 10.01.2026 року. URL: <https://surl.li/rbetmr>
6. Про охорону дитинства: Закон України № 2402-III поточна редакція від 04.03.2026 року. URL: <https://surl.li/yeodjh>
7. Про повну загальну середню освіту: Закон України № 463-IX поточна редакція від 17.01.2026 року. URL: <https://surli.cc/avanpe>
8. Про реабілітацію осіб з інвалідністю: Закон України № 2961-IV від 04.04.2025. URL: <https://surl.li/tcfoky>
9. Про соціальні послуги: Закон України № 2671-VIII від 27.09.2025. URL: <https://surli.cc/gqxvlf>
10. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України № 2558-III поточна редакція від 27.09.2025 року. URL: <https://surl.li/nfawtc>